

Kategorioiden metametafysiikka: vastaus Hakkaraiselle ja Keinäselle

TUOMAS E. TAHKO

Jani Hakkarainen ja Markku Keinänen ovat tehneet kiitettävää työtä paneutuessaan *An Introduction to Metametaphysics* -kirjani sisältöön ja sen mahdollisiin puutteisiin. He tekevät myös yksityiskohtaisia ehdotuksia metametafysiikan kentän täydentämiseksi. Vaikka kommenttien painopiste on hieman eri, sekä Hakkarainen että Keinänen puuttuvat kuitenkin erääseen seikkaan, joista molemmat olisivat kaivanneet lisäkäsittelyä, nimittäin ontologisten kategorioiden metametafysiikka. Näin ollen onkin luontevaa vastata molemmille tässä samassa vastineessa. Kirjan yleisempi esittely löytyy erillisestä artikkelista (Tahko 2016), jonka suosittelenkin lukemaan ennen tätä vastinetta.

Kuten Hakkarainen kommentissaan aivan oikein huomioi, kirjani käsittelee ennen kaikkea metametafysiikan valtavirtänäkemymiä, joissa kilpailevat erilaiset quinelaisuuden ja deflationismin muodot sekä realistisemmin suuntautuneet todellisuuden rakenteeseen paneutuvat fundamentaalisuuden (eng. *fundamentality*) tutkimukseen ja metafyyssiseen perustamiseen (eng. *grounding*) pohjaavat näkemykset. Hakkarainen on harmissaan siitä, että nämä näkemykset sivuuttavat esimerkiksi E. J. Lowen (esim. 2006) työssä keskeisen ajatuksen, jossa ontologisten kategorioiden tutkimus on loogisesti ensisijaista muihin metafyyssiin kysymyksiin verrattuna. Hakkarainen tarttuukin itse tähän puutteeseen ja pyrkii selventämään *ontologisen muodon* käsitettä ja sen roolia kategorioiden metafysiikassa, etenkin

ontologisen muodon ja ontologisen sisällön tai materian erotte-
lua.

Keinänen puolestaan paneutuu kirjani lukuun 9, joka käsittelee tieteen ja metafysiikan suhdetta. Keinäsen kommentaarissa keskeisin haaste liittyy vahvan globaalin alimääräytyneisyyden ongelmaan. Tämän ongelman ydin on, että vaihtoehdotiset metafysiset teoriat, joista Keinänen mainitsee esimerkkinä juuri vaihtoehdotiset kategoriasysteemit, eivät ole edes mahdollisesti erotettavissa empiirisiin perusteisiin, eli niiden mahdollisten havaittavien seurausten perusteella. Kirjassani esittämä ja Matteo Morgantin (Morganti ja Tahko 2016) kanssa kehittämäni maltillinen naturalistinen metafysiikka pyrkii ratkaisemaan tämän ongelman epäsuoran testauksen kautta, jonka ajatuksena on, että vaikka eri metafysiset teoriat eivät tuottaisikaan suoraan havaittavia empiirisiä ennustuksia, voidaan niitä kuitenkin testata epäsuorasti, tieteen teorioiden kautta. Keinäsen haaste koskee erästä keskeistä maltillisen naturalistisen metafysiikan oletusta, eli käsitystä entiteettien olemuksista. Tässä vaiheessa Keinäsen huolenaihe palautuu Hakkaraisen esittämiin seikkoihin, sillä Keinänen pitää ongelmallisena juuri sitä, että tässä mallissa oletetaan jo varsin tarkka käsitys todellisuuden kategoriarakenteesta. Ongelmaksi kuitenkin muodostuu se, miten voimme saada tästä kategoriarakenteesta tietoa.

1. Onko kategorioiden metafysiikka metametafysiikkaa?

Hakkaraisen ja Keinäsen esittämät huolenaiheet ovat täysin oikeutettuja ja pyrin alla parhaani mukaan vastaamaan niihin. Ensin voimme kuitenkin kysyä, että missä määrin kategorioiden metafysiikka ylipäättään kuuluu metametafysiikan piiriin? Jos tutkimme kirjallisuutta ontologisten kategorioiden oikeuttamisesta, voimme huomata että se perustuu usein klassisiin esimerkkeihin, jotka koskevat pikemminkin ensimmäisen kertaluvun metafysiikkaa kuin metafysiikan metodologiaa. Näin on esimerkiksi väittelyssä koskien kysymystä fundamentaalis-

ten ontologisten kategorioiden määrästä, josta hyvänä esimerkkinä voidaan manita väittely Lowen, John Heilin, Alexander Birdin, ja Peter Simonsin kontribuutioissa toimittamassani teoksessa *Contemporary Aristotelian Metaphysics* (Tahko (toim). 2012). Lowe tunnetusti puolustaa neljän kategorian ontologiaa, Bird on skeptinen tarpeesta postuloida lajit omaksi kategoriakseen, Heil väittää että pärjäämme kahdella kategorialla, ja Simons epäilee että neljäkään kategorialla eivät ehkä riitä. Keskeistä tässä väittelyssä kuitenkin on, että fundamentaalisten kategorioiden tarvetta arvioidaan tyypillisesti niiden tekemällä työllä muualla metafysiikan alalla, eli juuri ensimmäisen kertaluvun metafysiikan piirissä. Näin ollen keskustelu ontologisista kategorioista ei ole täysin suoraviivaisesti metametafysiikan alaan kuuluva kysymys.

En kuitenkaan yritä tässä välttää Hakkaraisen ja Keinäsen haastetta, etenkin koska oma näkemykseni metametafysiikan kentästä on itse asiassa hyvin avoin: mielestäni metametafyysikan piirissä voidaan ja tuleekin kysyä kysymyksiä kuten: miten voimme saada tietoa todellisuuden fundamentaalisesta kategoriarakenteesta? Haasteeksi muodostuu kuitenkin se, että tätä kysymystä ei ole juuri tutkittu metametafysiikan saati ensimmäisen kertaluvun metafysiikan piirissä. Epäilen syyksi tähän juuri sitä, että väittely kategorioiden lukumäärästä perustuu ennen kaikkea niiden käyttöön tai käyttöarvoon muualla metafysiikassa – niiden ”hyödyllisyyteen”. Palaan tähän artikkelin kolmannessa osassa.

2. Kategorioiden ja metafyyssisen perustamisen suhteesta

Eräs seikka, jonka Hakkarainen nostaa esille omassa artikkelissaan, koskee kirjani keskittymistä viime aikoina analyttisen metafysiikan piirissä paljon huomiota saaneeseen metametafyysiseen keskusteluun fundamentaalisuudesta ja metafyyssisestä perustamisesta. Hakkarainen panee merkille, että tämä

trendikäs teema pönkittää ehkä liiaksi olemassa olevaa valtavirtaa metametafyysikassa ja tämän kustannuksena on edellä mainitun kategorialähtöisen metametafyysiikan sivuuttaminen. Huoli on toki aiheellinen, sillä pidän itsekkin aitona ongelmana sitä, että analyyttistä metafyysiikkaa ja myös tässä käsillä olevaa metametafyysistä keskustelua dominoi varsin pieni pääosin angloamerikkalaisten metafyysikkojen vaikutusvaltainen joukko. Nähdäkseni kyseessä ei kuitenkaan ole niin vakava ongelma kuin Hakkarainen esittää, sillä myös tämän vaikutusvaltaisen joukon piirissä on esitetty hyvinkin erilaisia metametafyysisiä näkemyksiä, joista osa ei millään tavoin sulje pois kategorialähtöistä metametafyysiikkaa. Näin on nähdäkseni osittain asian laita ainakin fundamentaalisuutta ja metafyysistä perustamista koskevan kirjallisuuden piirissä. Hyvin karkeasti voidaan sanoa, että fundamentaalisuutta käsittelevän kirjallisuuden piirissä on David Lewisin perinteestä ammentava näkemys, jota esimerkiksi Ted Sider (2011) edustaa, mutta myös aristoteellisemmin suuntautunut näkemys, jota etenkin Kit Fine (aina 2001 artikkelistaan lähtien) on puolustanut (tosin Fine puhuu harvemmin fundamentaalisuuden käsitteestä ja on keskittynyt enemmän metafyysiseen perustamiseen; olen käynyt näitä erilaisia lähestymistapoja fundamentaalisuuteen läpi artikkelissa Tahko 2017a).

Ajatus, jota tässä lähestyn, on yksinkertainen: kysymys kategorioiden metametafyysisestä asemasta voidaan itse asiassa ilmaista juuri metafyysisen perustamisen tai fundamentaalisuuden käsitettä käyttäen. Esittääkseni hieman yksityiskohtaisemman esimerkin, otetaan vaikkapa ajatus substanssin kategoriasta, joka on tunnetusti Aristoteleen näkökulmasta se kaikkein perustavin ontologinen kategoria. Voimme ilmaista substanssin kategorian ensisijaisuuden suhteessa ominaisuuksiin: vaikka ajattelisimme, että substanssilla täytyy olla joitakin ominaisuuksia, voidaan sen ajatella olevan ensisijainen ominaisuuksiin nähden siinä mielessä, että sen olemassaolo tai identiteettiehdot eivät vaadi minkään tietyn ominaisuuden olemassaoloa. Näin ollen, vaikka substanssit riippuvat geneerisesti olemassaolonsa puolesta (mutta eivät rigidisti, kts. Tahko ja Lowe

2015) ominaisuuksista, vaikuttaa siltä että ne eivät voi metafyyssisesti perustua ominaisuuksiin.

Näkemykseni siis on, että toisin kuin Hakkarainen väittää, fundamentaalisuuteen tai metafyyssiseen perustamiseen pohjaava metametafyysinen keskustelu ei ole lähtökohtaisesti kilpailuasemassa suhteessa kategorialähtöiseen metametafyysiikkaan. Pikemminkin tarvitsemme – tai ainakin voimme hyödyntää – edellä mainittujen käsitteiden tarjoamaa ”työkalupakkia”, jotta voimme täsmällisesti keskustella kategorioiden asemasta ontologiassa. On tosin totta, että vaikkapa Kit Fine ei työssään juuri kategorioiden paneudu, eikä hyödynnä ontologisen muodon käsitettä. Eroavaisuuksistaan huolimatta näkisin Finen edustaman metametafyysisen lähestymistavan olevan kuitenkin hyvin pitkälti samalla uus-aristoteelisella linjalla kuin vaikkapa Lowen lähestymistavan. Eli en koe näitä niinkään kilpailuviviksi näkökulmiksi, vaan pikemminkin toisiaan täydentäviksi.

3. Kategoriasysteemin oikeutus teoreettisen hyveiden kautta?

Vaikuttaisi siltä, että me kaikki kolme – Hakkarainen, Keinänen ja minä – olemme yhtä mieltä siitä, että ontologiset kategoriat ovat oleellinen osa metafysiikan tutkimusalaa ja näin ollen on kohtuullista kysyä missä määrin metametafyysiikan tulisi aiheeseen paneutua. Yllä olen esittänyt joitakin syitä ajatella että vaikka metametafyysiikan trendit eivät aina eksplisiittisesti kategorioista puhukaan, niin niiden piirissä voidaan silti tutkia kategorioita metafyyssisen tutkimuksen perustana. Hakkarainen ja Keinänen ovat kuitenkin aivan oikeassa siinä, että tämän aihepiirin kanssa olisi hyvä viettää hieman enemmän aikaa. Sekä Hakkarainen että Keinänen tekevät joitakin mielenkiintoisia ehdotuksia kategorioiden metametafyysiikasta ja haluankin tässä osiossa tutkia mihin ne voisivat meidät johtaa. Keskeisenä kysymyksenä tässä on se, miten voimme oikeuttaa jonkin kategoriasysteemin jonkin toisen sijaan.

Keinänen toteaa, että ontologiset kategoriasysteemit oikeutetaan tyypillisesti ”järjestelmänä”. Tällä hän tarkoittaa sitä, että

jos kahdesta kilpailevasta kategoriasysteemistä toinen on vaikkapa selitysvoimaisempi ja yksinkertaisempi, niin meidän tulisi suosia tätä teoreettisten hyveiden suhteen menestyksekkäämpää kategoriasysteemiä. Lisäksi Keinänen huomauttaa, että jos parhaan tieteen valossa vaikuttaa siltä, että vaikkapa objektien (substanssi) kategoriasta tulisi luopua, kuten kvanttimekaniikan ajatellaan joskus implikoivan, niin myös tämä tulisi huomioida (vrt. Tahko 2017b). Olen tästä Keinäsen kanssa samaa mieltä ja tämä onkin täysin puolustamani maltillisen naturalistisen metafysiikan hengen mukaista.

Hakkarainen ei omassaan kommentaarissaan mene kovin syvälle episteemisiin kysymyksiin koskien olevan muotoa tai kategorioita, mutta hän tekee kyllä joitakin huomautuksia aiheesta (etenkin artikkelinsa seitsemännessä osassa). Ensinnäkin Hakkarainen toteaa, kuten Keinänenkin, että vaikka erityistieteet edellyttävät joitakin oletuksia olevan muodosta, eivät erityistieteet sinänsä ole yksin riittävä episteeminen työkalu. Hänellä ei kuitenkaan ole positiivista tarinaa siitä miten olevan muoto tai kategoriasysteemit varsinaisesti oikeutetaan, vaikka selvää on että Hakkaraisen mukaan metafysiikassa on edistytty myös näiden kysymysten suhteen. Suoran episteemisen analyysin sijaan Hakkarainen tarjoaa mielenkiintoisen analyysin metafysisestä selittämisestä formaaliontologian kautta – tämän analyysin hän tarjoaa näkemyksensä ”hedelmällisyyden näyttämiseksi”. Vaikuttaa siis siltä, että kuten yllä esitin, myös Hakkarainen katsoo että perustavien metafysisien teorioiden meriitit selviävät parhaiten juuri niiden käyttöarvoa – hedelmällisyyttä – vertailemalla.

Arvioni mukaan seuraava trendi metametafysiikan alalla tulee olemaan teoreettisen hyveiden asema erityisesti teorioiden vertailussa ja oikeutuksessa ja siten pidän oivallisena sitä, että olemme päätyneet tämän teeman puitteisiin myös käsillä olevassa symposiumissa. Teoreettisiin hyveisiin vetoaminen on toki äärimmäisen tuttu strategia metafysiikassa. Hyvänä esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa Laurie Paulin (2012) analyysi metafysiikan metodologiasta. Olen huomauttanut, yhteistyössä

Matteo Morgantin kanssa (Morganti ja Tahko 2016), että pelkääntään teoreettisen hyveiden vertailulla ei kuitenkaan päästä riittävään tarkkuuteen. Kuten Keinänenkin toteaa, etenkin alimääräytyneisyysongelman vuoksi meidän tulisi myös huomioida erityistieteiden kautta saatava tieto. Tasapainottelu alimääräytyneisyysongelman ja teoreettisiin hyveisiin vetoamisen välillä on vaikea tehtävä, mutta ongelma ei sinänsä ole uusi. Itse asiassa metodologia on varsin tuttu David Lewisin perinnettä seuraavan analyttisen metafysiikan piirissä. Lewishän puolusti modaalirealismiaan nimenomaan sen suurella selitysvoimalla. Näin ollen lienee selvää, että teoreettisten hyveiden tarkempi analyysi olisi hyödyksi niin aristoteelisen perinteen kuin lewislaisenkin perinteen piirissä työskenteleville metafysikoille.

Nyt kun on selvillä, kuinka akuutti kysymys teoreettisista hyveistä onkaan, voi vaikuttaa jonkinlaiselta mysteeriltä että niiden luonteeseen ei olla paneuduttu syvemmin ja huolellisemmin. Itse pidänkin kirjani suurimpana puutteena juuri teoreettisia hyveitä koskevan keskustelun vähyyttä pikemminkin kuin puutetta kategorialähtöisen metafysiikan tarkemmasta käsittelystä. Syy tähän teoreettisten hyveiden käsittelyn puutteeseen on osittain se, että en ole vielä paneutunut aiheeseen riittävästi, ja toisaalta se, että kovin moni muukaan ei ole näin tehnyt. Joitakin poikkeuksia toki on. Esimerkkinä voitaisiin mainita Daniel Nolan (2011), joka on itse asiassa soveltanut (joskin vain ohimennen) teoreettisia hyveitä nimenomaan kategoriasysteemien arviointiin. Nolan esimerkiksi argumentoi että kvalitatiivinen ekonomia on eräs syy olla postuloimatta objektien kategorialähtöisten tapahtumien kategorian lisäksi sellaisessa ontologiassa, jossa objektit *ovat* tapahtumia – ellei niille ole erityistä tarvetta. Mutta hän tunnistaa erään keskeisen ongelman tällaiselle vertailulle:

Kun ei ole juurikaan yksimielisyyttä edes siitä, mitä on tarpeen selittää tai ennustaa, on vaikea arvioida tarvitseeko teoria lisäpostulaattia: Jos jonkun mukaan teorioiden tulee ennustaa ja selittää sekä keskustelunalaisten tilat että niiden lisäksi erillinen objektien kategoria, niin heidän mukaansa ennustukset ja selitykset, joita karsittu teoria tarjoaa, jäävät epätydyttäväksi:

ne ennustavat ja selittävät vähemmän kuin on välttämätöntä (Nolan 2011, 290).¹

Ongelma on siis eräänlainen kontekstisidonnaisuus suhteessa siihen *mitä* ylipäätään olemme selittämässä: vain kiinnittämällä selitettävän ilmiön voimme vertailla kahden teorian teoreettista "hintaa" suhteessa niiden selitysvoimaan.

Toisena esimerkkinä voidaan mainita Jonathan Schaffer (2015), joka hiljattain ehdotti, että tunnettua Ockhamin partaveistä parempi metodologinen maksiimi on tarkemmin leikkaava "laser". Laserin mukaan meidän ei tulisi postuloida enempää *fundamentaalisia* entiteettejä kuin on välttämätöntä (siinä missä partaveitsi koskee *kaikkia* entiteettejä). En tässä ryhdy analysoimaan Schafferin laseria sen tarkemmin, mutta se on kiinnostava esimerkki aiemmin mainitun fundamentaalisuuden käsitteen soveltamisesta myös teoreettisia hyveitä koskevaan keskusteluun.

Toivoisin, että voisin tämän vastineen lopuksi esittää valmiin teorian teoreettisten hyveiden roolista metafysiikassa. Ikävä kyllä minulla ei kuitenkaan ole sellaista tarjota. Täysin selvänä pidän tosin sitä, että jonkinlainen linkki teoreettisten hyveiden hyödyntämisessä erityistieteissä ja metafysiikassa (tai filosofiassa yleisemminkin) on varmasti olemassa. Tieteessä on kuitenkin suhteellisen suoraviivainen tapa osoittaa (esimerkkien kautta), että esimerkiksi ekonomisempi (eng. parsimonius) teoria on usein myös *todennäköisemmin* tosi.

Kuten tunnettua (kts. Huemer 2009), emme voi suoraan soveltaa tällaista argumenttia metafysiikkaan. Jotta voisimme näin tehdä, tulisi meidän kyetä osoittamaan että tiede ja metafysiikka ovat riittävän samankaltaisia. Vaikka näin olisikin, ei

¹ It is hard to evaluate whether an additional postulation is needed or necessary for a theory when there is not even much agreement on what is to be predicted or explained: someone who thinks that we need theories to predict and explain both the states discussed and also a separate category of things will think that the sort of predictions and explanations offered by the cut-down theory are unsatisfactory: they predict and explain less than is necessary (Nolan 2011, 290).

tämä välttämättä tarkoita että teoreettisia hyveistä voidaan suoraviivaisesti hyödyntää kaikissa tapauksissa. Michael Huemer (2009) on esittänyt, että monen klassisen metafyyssisen debatin osalta (esim. nominalismi vs. realismi), pelkän ekonomian nojalla on vaikea tehdä johtopäätöksiä kummankaan näkemyksen suuremmasta todennäköisyydestä. Näin ollen teoreettisen hyveiden hyödyntämisessä metafysiikan saralla voi olla joitakin ylitsepääsemättömiä rajoituksia. Toteankin lopuksi, että parhaaseen selvyyteen päästäksemme suosittelisin tutkimaan yksityiskohtaisia tapausesimerkkejä teoreettisen hyveiden roolia niin erityistieteissä kuin metafysiikassakin.

Helsingin yliopisto

Kirjallisuus

- Fine, K. 2001. "The Question of Realism", *Philosophers' Imprint* 1 (1): 1–30.
- Hakkarainen, J. 2016. "Metametafysiikkaa kategorioilla ja ilman", *Ajatus* 73.
- Huemer, M. 2009. "When Is Parsimony a Virtue?", *The Philosophical Quarterly* 59 (235): 216–236.
- Keinänen, M. 2016. "Tahko metafysiikan ja tieteen suhteesta", *Ajatus* 73.
- Lowe, E. J. 2006. *The Four-Category Ontology*. Oxford University Press.
- Morganti, M. ja Tahko, T.E. 2016. "Moderately Naturalistic Metaphysics", *Synthese*, ilmestyy. DOI: 10.1007/s11229-016-1068-2.
- Nolan, D. 2011. "Categories and Ontological Dependence", *The Monist* 94 (2): 277–301.
- Paul, L. A. 2012. "Metaphysics as Modelling: The Handmaiden's Tale", *Philosophical Studies* 160 (1): 1–29.
- Schaffer, J. 2015. "What Not to Multiply Without Necessity", *Australasian Journal of Philosophy* 93 (4): 644–664.
- Sider, T. 2011. *Writing the Book of the World*. Oxford: Clarendon Press.
- Tahko, T. E. & Lowe, E. J. 2015. "Ontological Dependence", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2015 Edition), Zalta, E.N. (toim.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/spr2015/entries/dependence-ontological/>>.

- Tahko, T. E. (toim.) 2012. *Contemporary Aristotelian Metaphysics*. Cambridge University Press.
- Tahko, T. E. 2016. "An Introduction to Metametaphysics -kirjan esittely", *Ajatus* 73.
- Tahko, T. E. 2017a. "Fundamentality and Ontological Minimality", teoksessa R. Bliss ja G. Priest (toim.), *Reality and its Structure*. Oxford University Press, ilmestyy.
- Tahko, T. E. 2017b. "Disentangling Nature's Joints", teoksessa W. Simpson, R. Koons, ja N. Teh (toim.), *Neo-Aristotelian Perspectives on Modern Science*. Routledge, ilmestyy.